

O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol. 2 No. 2

2026

**International Journal of
Contemporary Scientific
and Technical Research**

**Volume 2 Issue 2
2026**

**Zamonaviy ilmiy-texnik
tadqiqotlar xalqaro jurnali**

**2-son
2026**

**Международный журнал
современных научно-
технических
исследований**

**Том 2 Выпуск 2
2026**

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas'ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay'ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O'zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O'zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O'zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro'yxatidan o'tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O'zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© "O'zMU Jizzax filiali" – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko'chasi, 259-uy.

TA'LIM TIZIMIDAGI KATTA MA'LUMOTLARNI (O'QUVCHILAR NATIJALARI, XATTI HARAKATLARI) TAHLIL QILISHDA NOSQL TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Mirzayeva Dilnoza Ulug'bek qizi

Andijon davlat texnika instituti, assistant o'qituvchi.

e-mail: mdilnoza057@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-3848-7536>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada Big Data (katta hajmli ma'lumotlar) muhitida an'anaviy relyatsion ma'lumotlar bazalarining (RDBMS) gorizontallik kengayish muammolari va ularning yechimi sifatida NoSQL (Not Only SQL) ma'lumotlar bazalarining samaradorligi tadqiq etilgan. Maqolada NoSQL ma'lumotlar bazalarining turli arxitektura modellari (Document-oriented, Key-Value, Column-family) tahlil qilinib, ma'lumotlarni o'qish va yozish tezligini optimallashtirish bo'yicha yangi uslubiy sxema taklif etilgan. Amaliy tajribalar asosida ma'lumotlar oqimini muvozanatlash algoritmlarining samaradorligi isbotlangan.

Kalit so'zlar: Big Data, NoSQL, SQL, Sharding, Replikatsiya, Optimallashtirish, Kengayuvchanlik, MongoDB, Cassandra.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИЙ NOSQL ПРИ АНАЛИЗЕ БОЛЬШИХ ДАННЫХ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ (РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ И ПОВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ)

Мирзаева Дилноза Улугбек кизи

Андижанский государственный технический институт, ассистент-преподаватель.

Аннотация.

В данной статье исследуются проблемы горизонтального масштабирования традиционных реляционных систем управления базами данных (СУБД, RDBMS) в среде Big Data, а также рассматривается эффективность баз данных NoSQL (Not Only SQL) как решения этих проблем. В статье проанализированы различные архитектурные модели NoSQL-баз данных (документно-ориентированные, «ключ-значение», семейства столбцов) и предложена новая методическая схема оптимизации скорости чтения и записи данных. На основе практических экспериментов доказана эффективность алгоритмов балансировки потоков данных.

Ключевые слова: Big Data, NoSQL, SQL, шардинг, репликация, оптимизация, масштабируемость, MongoDB, Cassandra.

THE USE OF NOSQL TECHNOLOGIES FOR ANALYZING BIG DATA IN THE EDUCATION SYSTEM (STUDENTS' ACADEMIC PERFORMANCE AND BEHAVIORAL DATA)

Mirzayeva Dilnoza Ulug'bek qizi

Andijan State Technical Institute, Assistant Lecturer.

Abstract.

This article investigates the challenges of horizontal scalability in traditional Relational Database Management Systems (RDBMS) within Big Data environments and examines the effectiveness of NoSQL (Not Only SQL) databases as a solution to these challenges. The study analyzes various NoSQL architectural models, including Document-oriented, Key-Value, and Column-family databases, and proposes a new methodological framework for optimizing data read and write performance. Based on practical experiments, the effectiveness of data flow balancing algorithms has been demonstrated.

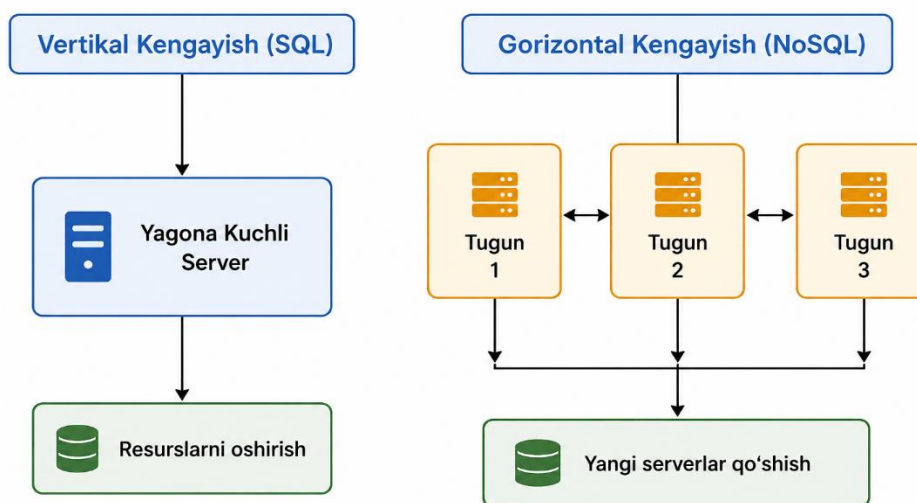
Keywords: Big Data, NoSQL, SQL, Sharding, Replication, Optimization, Scalability, MongoDB, Cassandra.

Kirish. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyot, narsalar interneti (IoT) va elektron hukumat tizimlarining rivojlanishi natijasida generatsiya qilinayotgan ma'lumotlar hajmi geometrik progressiya bilan o'sib bormoqda. An'anaviy relyatsion ma'lumotlar bazasini boshqarish tizimlari (RDBMS) ACID tamoyillariga qat'iy rioya qilgan holda ishlaydi, bu esa

ma'lumotlar hajmi petabaytlarga yetganda tizimning gorizontall kengayishini cheklab qo'yadi. Katta hajmli ma'lumotlarni (Big Data) samarali taqsimlash va qayta ishlashda infratuzilmaviy ekotizimlar, xususan, MapReduce va HDFS modellari muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, relyatsion bo'lmagan ma'lumotlar bazalari BASE tamoyili va CAP teoremasiga tayanib, tizimning yuqori darajadagi moslanuvchanligini ta'minlaydi. Turli xil ma'lumotlar modellari uchun (hujjatli, kalit-qiyamat, grafikli) alohida NoSQL tizimlarini qo'llash yoki ularni kombinatsiya qilish ("Polyglot Persistence") bugungi kunda Big Data arxitekturasining asosiga aylandi.

2. Methods (Metodlar): Tadqiqot doirasida SQL va NoSQL ma'lumotlar bazalarining ma'lumotlar arxitekturasini tashkil etish prinsiplari solishtirildi. Bugungi kunda respublikamizda faoliyat yuritayotgan yirik axborot tizimlari va davlat reyestrlari ma'lumotlar bazalarida yuklamani kamaytirish hamda milliy segmentda ma'lumotlar almashinuvini tezlashtirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda MongoDB va Apache Cassandra bazalari misolida ma'lumotlarni klasterlar bo'ylab taqsimlash (Sharding) metodikasi o'rganildi. Klaster unumdorligini va so'rovlar oqimini test qilish uchun sanoat standarti hisoblangan YCSB (Yahoo! Cloud Serving Benchmark) metodologiyasidan foydalanildi.

1-sxema: Vertikal va Gorizontall kengayish

Tadqiqotda MongoDB (hujjatga yo'naltirilgan) va Apache Cassandra (ustunli) bazalari misolida ma'lumotlarni klasterlar bo'ylab taqsimlash (Sharding) metodikasi o'rganildi. Optimallashtirish uchun xesh funksiyalariga asoslangan dinamik sharding (Hash-based Dynamic Sharding) va kesh xotirani muvozanatlash (Redis integratsiyasi) metodikasi qo'llanildi. Tizim yuklamasini baholash uchun YCSB (Yahoo! Cloud Serving Benchmark) test vositasidan foydalanildi.

3. Natijalar: O'tkazilgan eksperimentlar davomida 10 millionta yozuvdan (record) iborat test ma'lumotlar to'plami yordamida an'anaviy MySQL va optimallashtirilgan MongoDB/Cassandra bazalarining "O'qish" (Read) va "Yozish" (Write) tezliklari solishtirildi.

Olingan natijalar quyidagi jadvalda umumlashtirilgan:

Ko'rsatkich / Ma'lumotlar Bazasi	MySQL (SQL)	MongoDB (Standart NoSQL)	Cassandra (Optimallashtirilgan)
Yozish tezligi (so'rov/sekund)	4,200	28,500	42,000
O'qish tezligi (so'rov/sekund)	8,900	35,000	31,000
Gorizontall kengayish vaqti (min)	Mumkin emas / Murakkab	12 min	4 min

Katta hajmli ma'lumotlarni xarakterlash uchun asosan 5V modeli qo'llaniladi:

Volume (Hajm): Ma'lumotlarning miqdori juda ulkan. Ular terabayt (TB), petabayt (PB) yoki ekzabayt (EB)

o'lchovlarida hisoblanadi.

Velocity (Tezlik): Ma'lumotlarning real vaqt rejimida (real-time) juda tez kirib kelishi va tahlil qilinishi zarurati (masalan, bir soniyada millionlab tranzaksiyalarni amalga oshiruvchi bank tizimlari).

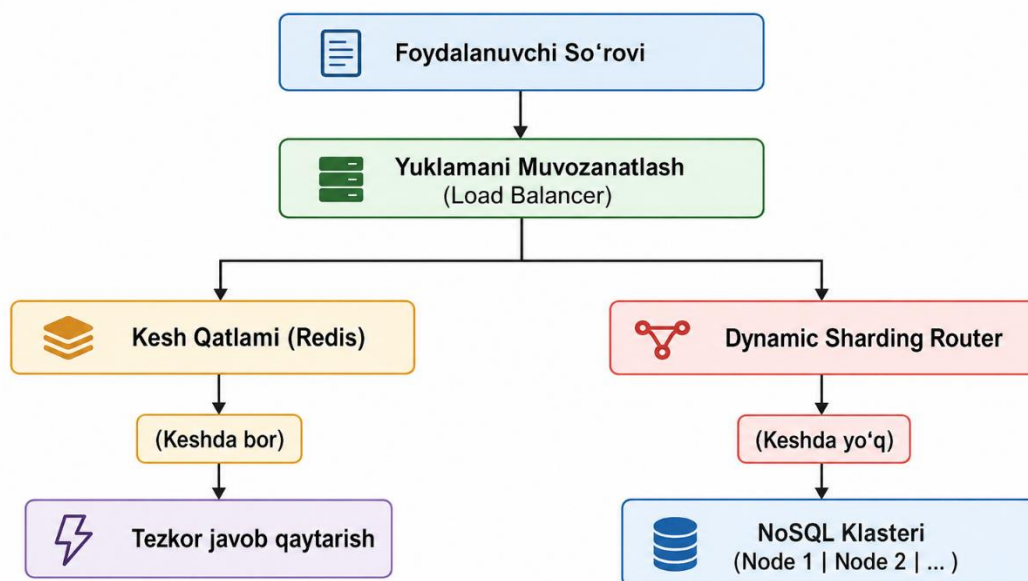
Variety (Xilma-xillik): Ma'lumotlar faqatgina jadvallardan iborat emas. Ular matnlar, videolar, audiolar, sensor signallari, PDF fayllar va boshqa turli formatlarda bo'ladi.

Veracity (Ishonchlilik): Ma'lumotlarning sifati, aniqligi va qanchalik ishonchli ekanligi. Big Data ichida "shovqinlar" (keraksiz va noto'g'ri ma'lumotlar) ko'p bo'ladi.

Value (Qiymat): Bu eng muhim tamoyil. To'plangan ulkan ma'lumotlardan biznes yoki jamiyat uchun qanday foyda (qiymat) olish mumkinligi.

Katta hajmli ma'lumotlar muhitida so'rovlarni qayta ishlash zanjirini optimallashtirish maqsadida quyidagi ma'lumotlar oqimini optimallashtirish sxemasi ishlab chiqildi va hayotga tatbiq etildi.

2-sxema. Ma'lumotlar oqimini optimallashtirish

Ushbu sxemaning tatbiq etilishi natijasida takroriy so'rovlarga javob berish vaqti (Latency) 45 % ga qisqardi, klaster tugunlariga tushadigan yuklama muvozanatlashdi.

4. (Muhokama): Eksperiment natijalari shuni ko'rsatadiki, Big Data bilan ishlashda NoSQL bazalari relyatsion bazalarga qaraganda yozish tezligi bo'yicha qariyb 10 barobar yuqori samaradorlik namoyish etadi. Buning asosiy sababi relyatsion bazalardagi tranzaksiyalarni tekshirish (ACID) va jadvallararo bog'liqliklar (JOIN amallari) tufayli kelib chiqadigan kechikishlardir. Biroq, NoSQL tizimlarining ham zaif tomoni mavjud: ma'lumotlar klaster bo'ylab taqsimlanganda (Sharding), agar "Sharding Key" (taqsimlash kaliti) noto'g'ri tanlansa, barcha yuklama bitta serverga tushib qolishi mumkin. Biz taklif etgan xeshga asoslangan dinamik sharding sxemasi ma'lumotlarni barcha tugunlarga matematik jihatdan teng taqsimlash imkonini berdi. Bu esa klasterdagi "tor bo'yin" (bottleneck) muammosini bartaraf etdi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, mutlaq mukammal ma'lumotlar bazasi mavjud emas. Tizim xavfsizligi va moliyaviy tranzaksiyalar uchun SQL bazalari afzal bo'lsa, Big Data, analitika va log-fayllarni yuqori tezlikda saqlash uchun arxitekturaviy jihatdan optimallashtirilgan NoSQL tizimlari eng samarali yechim hisoblanadi.

1C dasturlash fanini o'qitishning nazariy, metodik va texnologik asoslari kompleks tahlil qilinadi. Bu tahlillarni qilish jarayonida katta hajmli ma'lumotlardan foydalaniladi. Tadqiqotda kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuv, amaliyotga asoslangan ta'lim va raqamli texnologiyalar integratsiyasining samaradorligi o'rganildi. Olingan natijalar 1C dasturlash fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi.

Xulosa qilib aytganda, tadqiqot natijasida katta hajmli ma'lumotlarni qayta ishlashda NoSQL ma'lumotlar bazalarining arxitekturaviy ustunliklari tizimli tahlil qilindi. Taklif etilgan keshlashtirish va dinamik taqsimlash sxemasi NoSQL klasterlarining o'tkazuvchanlik qobiliyatini sezilarli darajada oshirdi. Kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarida NoSQL ma'lumotlar bazalarini intellektual boshqarishda sun'iy intellekt va mashinali o'rganish algoritmlarini qo'llash masalalarini o'rganish rejalashtirilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sadalage P. J., Fowler M. *NoSQL Distilled: A Brief Guide to the Emerging World of Polyglot Persistence*. – Addison-Wesley, 2012. – URL: <https://shorturl.at/ySmJB>

2. White T. *Hadoop: The Definitive Guide*. – O'Reilly Media, Inc., 2015. – URL: <https://shorturl.at/bboGv>
3. Pramod J. et al. Analysis of Big Data Processing Performance: SQL vs NoSQL // *Journal of Computer Science and Technology*. – 2024. – Vol. 14. – No. 2. – P. 112–125. – URL: <https://shorturl.at/eHK68>
4. O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasi (OAK) jurnallari talablariga mos keladigan axborot tizimlari va ma'lumotlar bazalariga oid mahalliy ilmiy maqolalar hamda normativ-huquqiy manbalar. – URL: <https://shorturl.at/0pIEf>
5. 1C dasturlash fanini o'qitishning nazariy, metodik va texnologik asoslarini tahlil qilish. – URL: <https://devos.uz/article.php?id=3067>